

УДК 342.56:35

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v99.2023.2>*В. П. Бойко*

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРАВОСУДДЯ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ УКРАЇНА

Актуальність теми. Перетворення наукової дійсності не може здійснюватись без виваженої та такої що має довіру суспільства методології. Це правило стосується як гуманітарних таки математичних, інженерних, біологічних та інші усіх без винятку наук.

Методологія дослідження – це шлях, яким дослідники повинні проводити свої дослідження. Він показує шлях, яким ці дослідники формують свою проблему та мету та представляють свої результати на основі даних, отриманих протягом періоду дослідження. У цьому розділі про план дослідження та методологію також показано, як результат дослідження буде отримано в кінці відповідно до мети дослідження [1].

Має свою певну загальну методологію й науки адміністративного права. Будучи гуманітарною наукою в ній не так рельєфно виписується способи форми та методи наукових досліджень, проте вони існують об'єктивно, відповідно від тебе стоїть завдання її виявити та описати. Адже, у сфері гуманітарних наук методологія дослідження, як правило, обґрунтовується на суб'єктивно-інтерпретаційній перспективі на відміну від точних наук [2].

Отже, пред'явлена для критичного аналізу зазначена стаття буде присвячена саме проблемі виявлення та узагальнення методології адміністративно правових засад правосуддя в правовій державі Україна. Яка умова сьогодення переживає на наш погляд період кульмінації – закінченню переходу від корумпованої псевдо правової держави перехідного періоду до дійсної правової держави у Західному її розумінні.

Зв'язок теми із сучасними дослідженнями. До наукової проблеми методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя звертали свою увагу вітчизняні та зарубіжні вчені адміністративісти, серед них: В. Авер'янов, Н. Армаш, О. Бачеріков, В. Бачинін, В. Бевзенко, О. Безпалова, Ю. Битяк, І. Бородін, В. Галунько, Г. Гегель, Л. Глуценко, С. Гнатюк, І. Голосніченко, І. Гриценко, С. Гусарев, Н. Дараганова, Ю. Дем'янчук, Е. Демський, П. Діхтієвський, Е. Додін, М. Зайчук, М. Закурін, А. Замрига, В. Заросило, А. Іванищук, Т. Коломоець, А. Комзюк, В. Копейчиков, О. Коротун, В. Кравчук, Р. Куйбіда, Є. Курінний, Я. Лазур, Ш. Монтестьє, О. Мурашин, О. Петришин, А. Пухтецька, С. Стеценко, В. Шкарупа, І. Шруб, Я. Яцун, J. Dryzek, K. Sileyew, S. McCombes, M. Swabe та ін. Проте, методологічні засади предмету нашого дослідження воно цілеспрямовано не аналізували.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі філософії права, теорії адміністративного права і процесу, норм законодавства виявити та узагальнити визначити

методологічні засади адміністративно-правового забезпечення правосуддя в правовій державі Україна.

Виклад основних положень. Класик вітчизняної науки філософії права М. Братасюк доводить, що дослідження окремих елементів суспільних відносин, які врегульовані нормами права та в цілому правової системи найкраще віддзеркалює поліметодологічний підхід, який забезпечує комплексний та глибинний аналіз складного феномена. На противагу позитивістському трактуванню, який створив образ правової системи як схематичного, абстрактного, відірваного від ідей людського буття, поліметодологічний підхід покликаний подолати цей схематизм та абстрактність, наблизити правову систему та її складові до живого життя, зробити його засобом практичного використання [3]. К. Сілеєв визначає певний механізм формування методології гуманітарного дослідження: авторське пояснення методологічного підходу, шляхом формування із загальних засад методології специфічних особливостей аналізованого дослідження; здійснення опису способів збору даних, інструментів, процедур, джерел та критеріїв, які будуть використовуватися для вибору суб'єктів дослідження; розкриття загальних способів обробки та аналізу даних; оцінювання та обґрунтування методологічного вибору: чому обрані саме ці методи, і чому не доцільно використовувати інші? [1].

З такими науковими підходами слід погодитися, адже: методологія пояснює, як мають автори здійснювати дослідження, щоб експерти та інші читачі оцінили його надійність та обґрунтованість; які мають бути використані джерела та методи збору даних, розкриті загальні стратегії (концепції), з'ясовні рамки дослідження; є методології дослідження тип, джерела, загальні інструменти дослідження, обґрунтовуються вибір цих методів [2].

На наш погляд, не можна не погодитися з А. Фурман, що складовою розкриття проблеми права стали природно-правовий та позитивістський доктринальні підходи. Нині існує необхідність пришвидшеного відходу від позитивістського трактування правових явищ, оскільки він несе в собі небезпеку «втрати цілісності та повноти розуміння безкрайньої соціально-психологічної феноменології». Адже чистий позитивістський формат у дослідження права у чистому виді підштовхує багатозмістовну духовну дійсність людського буття до типових, повторюваних, засхематизованих дій, що формуються у вигляді закону, і значною мірою унеможлиблює розвиток та функціонування людини в праві як істоти соціально-психологічної та духовно-культурної [4]. І. Іванищук, який аналізує більш загальну з нами проблематику вважає, що, до складу методології адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади входять: філософсько-світоглядні підходи, які базуються на матеріалістичній теорії пізнання світу, діалектичній філософії, визнанні об'єктивних соціальних законів розвитку суспільства та можливості їх пізнання, набуття істинних знань щодо них; усі відомі доступні наукові ідеї та теорії, доктринальні погляди вчених, правові звичаї, чинне вітчизняне законодавство і законодавство країн-учасниць ЄС, інший нормативний та емпіричний матеріал в аналізованій сфері; завдання, які стоять перед публічною адміністрацією та гіпотези щодо їх виконання, в результаті чого механізм адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади спроектовано таким чином щоб зміцнити авторитет судової

гілки влади, а громадяни відчули реальну довіру до неї, як провідного чинника забезпечення їх прав, свобод і законних інтересів; сукупність загальних і спеціальних методів формування теорії адміністративно- правового забезпечення судової гілки влади стосовно доведення висунутих гіпотез [5].

Отже, виходячи з таких енциклопедичних та доктринальних знань можна зробити висновок що, формувати методологію адміністративного судочинства в парадигмі правової держави України найбільш доцільно використовуючи наступні засади: брати за основу поліметодологічний підхід, що включає різні філософсько-світоглядні підходи та концепції правосуддя в правовій державі; розкрити загальний науковий процес, щоб пояснити читачам переконливість отриманих результатів; описати способів збору вихідних даних та методи їх перетворення на нову наукову новизну та висноки.

Основою сучасної доктрини правової держави є вчення філософів, доповнене та модернізоване вченими-юристами. Еволюція головних доктринальних положень та їх характерні риси на основних етапах розвитку суспільства з урахуванням національних особливостей певною мірою досліджені як у роботах, присвячених окремим питанням, так і в працях загальнофілософського характеру. Що призводить до об'єктивного існування декількох концепцій правової держави та робиться закономірний висновок про те, що в суспільстві, яке не досягло високого рівня правового розвитку, немає підстав навіть вести мову про побудову правової держави [12].

В цьому аспекті достойної уваги є теорія справедливості Д. Роулс, що будується на наступних принципах: кожен має мати максимальну і рівну свободу, включаючи всі свободи, традиційно пов'язані з демократією; кожен повинен мати рівну можливість шукати роботу та посади, які пропонують більшу винагороду, багатство, владу, статус чи інші соціальні блага; 3) публічний розподіл багатства в суспільстві має бути таким, що тим, хто є найменш захищеним отримував більше [6].

Звертаючись до теорії поділ влади в демократичній державі необхідно підкреслити, що в ці тріаді самої незахищеною є судова влада. Вона є малочисельною не має в своїх руках безпосередньо апарату примусу. При цьому виконавча та законодавча гілки влади в країнах з низьким рівнем правосвідомості політичних еліт постійно намагаються взяти судову владу під контроль [7]. Відповідно основним суб'єктом захисту судової влади від намагання позбавити її незалежності є громадянське суспільство.

Конституція України чітко визначила, засади правосуддя, що в Україні його здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [8].

На європейській арені концептуальні засади адміністративно-правового забезпечення правосуддя в правовій державі Україна розкриті в різних за юридичною природою джерелал прав, як загально обов'язкових до виконання так й м'якого права: Європейському статуті судді, прийнятий Європейською асоціацією суддів

(1993 р.) [9]; Рекомендацій Ради Європи № (94) 12 про незалежність, дієвість та роль суддів (1994 р.); Рішенні З'їзду Європейської регіональної групи Міжнародної асоціації суддів (Тронхейм, 2007 р.); Глобальному плані діяльності для суддів в Європі, який прийнятий Комітетом Міністрів Ради Європи (Страсбург, 2001 р.); **Висновку** № 3 (2002 р.) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів; Резолюції Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27 вересня 2007 р.); **Висновок** № 1 (2001 р.) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів [10].

Отже, саме Конституція України та зазначені вище європейські джерела мають бути взяті за основу для формування засад правосуддя в Україні, при цьому закони України тим більше підзаконні нормативно-правові акти мають для з'ясування методології засад правосуддя в правовій державі Україна вторинне значення. Що не можна сказати про імперичний матеріал: судова практика, практика публічної адміністрування органів суддівського самоврядування, врядування, апарату судів, Державної судової адміністрації є вагомими джерелами дослідження які завдяки індуктивному методу наукова пізнання будуть підтверджувати або спростовувати висловлені нами гіпотези.

Висновки. Все вище наведене дає можливість сформулювати певні узагальнення щодо методології аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна

– в системі правової держави невід'ємне місце належить незалежному правосуддю, яке є одним із найкращих «винаходів» гуманістичного демократичного суспільства;

– основоположним чинником методології дослідження правосуддя є юридична парадигма правової держави, згідно з якою справедливе правосуддя може функціонувати виключно у правовій державі;

– принцип поділу влад на законодавчу, виконавчу та судову є первинною методологічною засадою правосуддя в парадигмі правової держави;

– згідно з нею суд є незалежним від законодавчої та виконавчої гілок влади при здійсненні судочинства, хоча саме судочинство здійснює на основі законів, ухвалених законодавчою владою;

– судді є недоторканими, і жоден орган або посадова особа органу виконавчої чи законодавчої влади не має права здійснювати їх призначення, перевід до іншого суду, притягнення до дисциплінарної відповідальності;

– виконавча влада зобов'язана на достатньому рівні забезпечувати фінансові й матеріальні потреби судів і безпеку, недоторканність і побутові потреби суддів;

– призначення, звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів – це виключна компетенція органів суддівського врядування та самоврядування, до цього процесу органи й посадові особи виконавчої та законодавчої влади не повинні допускатися;

– будь-які наукові обґрунтування, що правова держава себе вичерпала, тим більше практичні намагання повернутися до «ефективного» державного управ-

ління в системі координат «соціалізму з людським обличчям», «суверенної демократії», «м'якого тоталітаризму» є неспроможними й небезпечними, адже в довгостроковій перспективі завжди призводить до системного грубого порушення прав людини;

– справедливе правосуддя та правова держава не можуть існувати в будь-якій іншій державно-правовій матерії, крім як у демократії.

Отже, методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна характеризуються використанням поліметодологічного підходу, який включає різні філософсько-світоглядні підходи та концепції, розкриває загальний процес, пояснює, в який спосіб автор переконував експертів та інших читачів у надійності та обґрунтованості своєї наукової новизни та висновків, описує основних суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких аналізується, та способи збору й обробки вихідних даних, здійснює авторське пояснення обґрунтованості вибору методів дослідження.

Література

1. Kassu Jilcha, Sileyew. Research Design and Methodology [Дизайн і методологія дослідження]. 2022. <https://www.intechopen.com/online-first/research-design-and-methodologyWE>
2. Shona, McCombes. How to write a research methodology. Scribbr. 2022. URL: <https://www.scribbr.com/dissertation/methodology/>
3. Братасюк М. Сучасні тенденції розвитку методології дослідження правової системи України. Сучасні проблеми правової системи України. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Вид-во Ліра. Київ, 2012. 514 с.
4. Фурман А. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології: монографія. Київ: Інституту соціальної і політичної психології НАПН України; Тернопіль: Економічна думка, 2013. 100 с.
5. Іванищук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: монографія. Київ: Херсон : Грін Д. С., 2015. 433.
6. The Theory of Democracy. Encyclopædia Britannica. 2019. URL: <https://www.britannica.com/topic/democracy/The-theory-of-democracy>
7. Рудик К. Влада перейшла межю. Українська правда. 2021. <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/20/7318024/>
8. Конституція України
9. Європейський статут судді: прийнятий Європейською асоціацією суддів у 1993 р. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: Поліграф-Експрес, 2008. С. 178–180.
10. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: Поліграф-Експрес, 2008. С. 107–126.
11. Бангалорські принципи поведінки суддів: схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. Офіційний веб-сайт. Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. 2019. URI: http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=FDBFV35CEA772BBA6DDE038AA3B87E38?art_id=48076&cat_id=46352
12. Бачинін В., Журавський В., Панов М. *Філософія права*: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 472 с.

Анотація

Бойко В. П. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна. – Стаття.

В статті сформувано методологію аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна. Доведено, що в системі правової держави невід'ємне місце належить незалежному правосуддю, яке є одним із найкращих «винаходів» гуманістичного демократичного суспільства.

Основоположним чинником методології дослідження правосуддя є юридична парадигма правової держави, згідно з якою справедливе правосуддя може функціонувати виключно у правовій державі. Принцип поділу влад на законодавчу, виконавчу та судову є первинною методологічною засадою правосуддя в парадигмі правової держави. Судді є недоторканими, і жоден орган або посадова особа органу виконавчої чи законодавчої влади не має права здійснювати їх призначення, перевід притягнення до дисциплінарної відповідальності. Виконавча влада зобов'язана на достатньому рівні забезпечувати фінансові й матеріальні потреби судів і безпеку, недоторканисть. Призначення, звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів – це виключна компетенція органів суддівського врядування та самоврядування, до цього процесу органи й посадові особи виконавчої та законодавчої влади не повинні допускаться. Будь-які наукові обґрунтування, що права держави себе вичерпала, тим більше практичні намагання повернутися до «ефективного» державного управління в системі координат «соціалізму з людським обличчям», «суверенної демократії», «м'якого тоталітаризму» є неспроможними й небезпечними, адже в довгостроковій перспективі завжди призводить до системного грубого порушення прав людини. Справедливе правосуддя та права держави не можуть існувати в будь-якій іншій державно-правовій матерії, крім як у демократії. В цілому зроблено висновку, що методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі України характеризується використанням поліметодологічного підходу, який включає різні філософсько-світоглядні підходи та концепції, розкриває загальний процес, пояснює, в який спосіб автор переконував експертів та інших читачів у надійності та обґрунтованості своєї наукової новизни та висновків, описує основних суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких аналізується, та способи збору й обробки вихідних даних, здійснює авторське пояснення обґрунтованості вибору методів дослідження.

Ключові слова: засади, концепція, методологія аналізу, парадигма, права держави, справедливість, суд, суддя, судочинство.

Summary

Boiko V. P. Methodology for the analysis of the administrative and legal foundations of justice in the legal state of Ukraine. – Article.

The article forms a methodology for the analysis of the administrative and legal foundations of justice in the legal state of Ukraine. It has been proven that independent justice, which is one of the best «inventions» of a humanistic democratic society, has an integral place in the system of the legal state. The fundamental factor of the justice research methodology is the legal paradigm of the rule of law, according to which fair justice can function exclusively in the rule of law. The principle of separation of powers into legislative, executive and judicial is the primary methodological basis of justice in the paradigm of the rule of law. Judges are inviolable, and no body or official of the executive or legislative power has the right to appoint them, bring them to disciplinary responsibility. The executive power is obliged to ensure the financial and material needs of the courts and safety and inviolability at a sufficient level. Appointment, dismissal, bringing to disciplinary responsibility of judges is the exclusive competence of bodies of judicial governance and self-governance, bodies and officials of executive and legislative power should not be allowed to participate in this process. Any scientific justifications that the legal state has exhausted itself, especially practical efforts to return to «effective» state management in the coordinate system of «socialism with a human face», «sovereign democracy», «soft totalitarianism» are untenable and dangerous, because in the long run, it always leads to a systematic gross violation of human rights. Fair justice and the rule of law cannot exist in any other state-legal matter, except in a democracy. In general, it was concluded that the methodology of the analysis of the administrative-legal foundations of justice in the rule-of-law Ukraine is characterized by the use of a polymethodological approach, which includes various philosophical and worldview approaches and concepts, reveals the general process, explains how the author convinced experts and other readers of the reliability and the validity of its scientific novelty and conclusions, describes the main subjects of public administration, whose activities are analyzed, and methods of collecting and processing initial data, carries out the author's explanation of the validity of the choice of research methods.

Key words: analysis methodology, bases, concept, constitutional state, court, judge, justice, paradigm, proceedings.